

İRAN TÜRKLERİNDE BELİRGİNLEŞEN ÇOCUKLARA TÜRKÇE İSİM VERME EĞİLİMİ*

The Tendency to Give Turkish Names to Children Among Iranian Turks

Doç. Dr. Umut BAŞAR**

ÖZ

Çocuğa isim verme, her toplumda dönemin şartları ve değer yargıları doğrultusunda şekillenen bir tercih olup bu işlem, ulus-devletlerin kurulmaya başladığı 20. yüzyıla beraber belli bir mevzuat çerçevesinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. İran'da da 1918'de Kaçarlar Dönemi'ne tekabül eden zaman aralığında kurulan İçişleri Bakanlığı Nüfus Kurumu (Sazman-ı Sebt-i Ahval-i Kişver); doğum, evlilik, ölüm, veraset ve bunların etrafındaki iş ve işlemleri hâlâ takip etmektedir. Geçtiğimiz yüzyılda ülkede yaşanan siyasi yönetim değişiklikleri, kurumun politikalarına yansdığından isim seçimine dair uygulamalar zaman içerisinde farklılık göstermiştir. Pehleviler Dönemi'ndeki (1925-1979) otoriter modernleşmenin temelinde yer alan aryanlık ideolojisinin yön verdiği ulus-devlet inşası sürecinde, isim seçiminde ebeveynlerin özgürlük alanı kısıtlyken 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra yeniden yapılandırılan yasal mevzuatın verdiği nispi özgürlük ortamında, kısıtlamalar azalmıştır. Böylelikle Farsça ya da Farsçada yaygın olan isimler dışında çocuklara yerel/etnik dillerden isim koymasının önü açılmıştır. Bununla beraber uygulamada tam bir serbestlik olmadığından çıkan anlaşmazlıkları çözebilmek adına çeşitli mekanizmalar oluşturulmuştur. Bu araştırma, İran'da sayısal açıdan en kalabalık etnik grubu teşkil eden Türklerin, çocuklarına ana dilinde isim vermesini konu edinmiştir. Türklerin araştırmaya konu edilmesindeki sebep, bu grubun ana dil bilincinde hassas ve Türkçe isim vermede diğer gruplara göre daha ısrarcı olması ve bu vasfını zaman zaman çeşitli şekillerde dışa vurmasıdır. İran'da son 10 yılda bilhassa Azerbaycan Türklerindeki genç nüfus arasında milliyetçiliğin yükselişe geçtiği açık bir şekilde görülmektedir. Bu genel yükselişin bir boyutu olarak ebeveynler tarafından çocuklara ana dilinde isim seçmenin yaygınlaştığı gözlemlenmektedir. Bu gözleme binaen araştırmanın amacı; İran Türklerinin çocuklarına, Türkçe isim verme eğilimini açık kaynaklarda verilerin olduğu 2001-2017 yılları arasında incelemektir. Araştırmaya örneklem olarak ise 2001-2017 yılları arasındaki kız çocuğu isimleri seçilmiştir. Bu örneklem içinde İran Nüfus Kurumunun kendi sitesinde yayınladığı veriler arasındaki Türkçe isimler, sayısal sıklığı çıkarılarak grafiğe dökülmüştür. Araştırmada önce İran'da çocuklara isim vermeye ilişkin kanuni düzenlemeler hakkında kısaca bilgi verilmiş akabinde de İran Türklerinde, çocuklara Türkçe isim verme eğiliminin neden yükseldiğinin üzerinde durulmuştur. Bu araştırmayla İran Nüfus Kurumunun paylaştığı 2001-2017 yılları arasındaki istatistiklere bakılarak söz konusu yıllarda, İran'daki kız çocuklarına Türkçe isim verme eğiliminin net bir şekilde belirginleştiği saptanmıştır. Bu eğilimin biri İran'ın iç dinamiğinden diğeri ise dış dinamikten olmak üzere iki faktörden kaynaklandığı düşünülmektedir. 1979 İslam Devrimi'nden sonra ülkedeki yaşanan görece özgürlük ortamının yarattığı zeminde yükselen milliyetçilik iç dinamiktir. İran Türklerinin gündelik bir rutinine dönüşen Türk dizilerinin yarattığı örtük etkinin isim tercihlerine yansması ise dış dinamik olarak yorumlanabilir. Türkiye Türkçesinden aktarımların en çok tercih edilen isimler arasında kendi göstermesi ikinci dinamiğin etkisini teyit eder niteliktedir. Yine Türkiye-İran arasındaki siyasi ilişkilerin seyriyle Türkiye'deki iç politik gelişmelerin isim verme eğilimine yansdığı yorumu yapılabilir. Son olarak araştırma bulgusu ve saha gözlemleri ışığında, İran Türklerinde çocuklara Türkçe isim verme eğiliminin kısa vadede devam edeceği öne sürülebilir.

Anahtar Kelimeler

İran Türkleri, İran İslam Cumhuriyeti, isim verme, Türkçe, Azerbaycan Türkleri.

ABSTRACT

Naming a child is a choice that is shaped in every society in line with the conditions and value judgments of the period. This preference started to be realized within the framework of a certain legislation in the 20th century, when nation-states began to be established. In Iran, the Population Agency of the Ministry of Interior (Sazman Sebt-i Ahval-i Kishver), which was established in 1918 during the Qajar period, still monitors births, marriages, deaths, inheritance and related procedures. Since the changes in political governance in Iran in the last century have been reflected in the policies of the institution, the practices regarding the choice of names

* Geliş tarihi: 3 Nisan 2024- Kabul tarihi: 2 Ağustos 2024

Başar, Umut. "İran Türklerinde Belirginleşen Çocuklara Türkçe İsim Verme Eğilimi", *Millî Folklor* 147 (Güz 2025): 67-80

** Millî Eğitim Bakanlığı Tahrir Eğitim Müşavirliği, umutbasar_35@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5571-7103.

have changed over time. During the Pahlavi era (1925-1979) of nation-state building guided by the ideology of Aryanism, parents' freedom in choosing names was limited. After the 1979 Islamic Revolution in Iran, the restructured legal framework allowed for less restrictions. This paved the way for naming children in local/ethnic languages other than Persian or Persian-language names. Nevertheless, since there is not complete freedom in practice, various mechanisms have been established to resolve disputes. In this study, the Turks, who constitute the most populous ethnic group in Iran, naming their children in their mother tongue is the subject of this research. The reason why Turks are the subject of the research is that Turks are more sensitive in their mother tongue awareness and more insistent than other groups in giving Turkish names. The rise of nationalism among the young population in Iran in the last 10 years, especially among Azerbaijani Turks, is clearly visible. As a dimension of this general rise, it is becoming common for parents to choose names for their children in their mother tongue. Based on this observation, the aim of this study is to examine the tendency of Iranian Turks to give Turkish names to their children between 2001-2017, for which data are available in open sources. The names of girls between the years 2001-2017 were selected as the sample for the study. Within this sample, Turkish names among the data published by the Iranian Population Organization on its website were graphed by extracting the numerical frequency. In the research, firstly, brief information was given about the legal regulations on naming children in Iran. Then, it is emphasized why the tendency of Iranian Turks to give Turkish names to their children has increased. In this research, by looking at the statistics shared by the Iranian Population Organization between 2001-2017, it has been determined that the tendency to give Turkish names to girls in Iran has clearly emerged in the years in question. This tendency is thought to stem from two factors, one internal and the other external dynamics of Iran. After the 1979 Islamic Revolution, the internal dynamic is nationalism rising on the ground created by the relative freedom in the country. The reflection of the influence of Turkish TV series, which has become a daily routine of Iranian Turks, on name preferences can be interpreted as an external dynamic. The fact that translations from Turkish are among the most preferred names confirms the influence of the second dynamic. Again, it can be interpreted that the course of political relations between Türkiye and Iran and domestic political developments in Türkiye are reflected in the naming tendency. Finally, in the light of the research findings and field observations, it can be argued that the tendency of Iranian Turks to give Turkish names to their children will continue in the short term.

Keywords

Iranian Turks, Islamic Republic of Iran, name giving, Turkish, Azerbaijan Turks.

Giriş

Ebeveynlerin çocuklarına isim vermesi, hukuki olarak çocuğun velayet hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Dünyanın pek çok ülkesinde çoğunlukla anne ve babanın mutabakatı sonucunda isim verilmekte ve isim verme, bir hak olarak addedilmektedir. Ebeveynin çocuk üzerindeki bu hakkına ilişkin devlet müdahalesi farklı bir deyişle yasal prosedür; ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye göre farklılık arz etmektedir. Bunun yanı sıra ebeveynlerin çocuklara isim verme eğilimi; dönemin içtimai, siyasi, kültürel ve popüler tercihlerinden etkilenebilmektedir. Ancak çocuğa isim vermeye ilişkin hukuki çerçeve tamamen serbest ya da görece serbest olabilir. Bu ikili kategoriden bakıldığında İran'da ulus-devlet inşasına (1906 İran Meşrutiyeti ve sonrası) geçildiğinden beri gerek Pehleviler (1925-1979) gerekse de İran İslam Cumhuriyeti'nde (1979-...) çocuklara isim vermenin göreceli olarak serbest olduğu ve kamusal idarenin isim mühendisliğinden geri durmadığı görülmektedir.

Nitekim Ramazani ve Kemangeri (1399) tarafından yayımlanan *Rıza Şah Dönemi İsim Sözlüğü* (1925-1941) adlı çalışmaya üstünkörü bir bakışla dönemin ruhuna uygun olarak *Şahdost*, *Aryamehr*, *Mehrengiz*, *Mehran*, *Menuçehr*, *Mehregan*, *Mehrnavaz*, *Mehrdad*, *Azermehr*, *Azer*, *Rüstem*, *Hüsrev*, *Kuruş*, *Daryuş* vb. İslam öncesi İran tarihi ve mitolojisini çağrıştıran isimlerin bolca yer aldığı fark edilmektedir. Nitekim sözlüğün yazarlarından Ramazani, konuya dair bir röportajında, Rıza Şah Dönemi'nde kültür politikalarında *Bastangerayi* (Antikçilik/Seküler Fars Milliyetçiliği) akımının etkisiyle isimlendirmenin, İranlı kimliğini ihya etme çalışmalarının bir boyutunu oluşturduğunu söylemektedir (IBNA, 1399). Dolayısıyla isim koymanın kimlik inşasının bir parçası addedildiği otoriter modernleşmeci Pehlevi monarşisinde, başta İran Türkleri gelmek üzere

İran'daki etnik azınlıkların ana (birinci) dillerinde çocuklarına isim vermek bir yana dursun, kökeni etnonimlere dayanan sayılamayacak kadar çok yerleşim yerinin ve coğrafi oluşumların adları dahi değiştirilmiştir. İran'daki dilde sadeleşme hareketinde Türkçe kelimelerin Arapça kelimelerle birlikte özleştirildiğini yeri gelmişken hatırlamak gerekir. Bu uygulamada, bir taraftan İranlı üst kimliğinin inşasında Farsçanın birleştirici rolüne atfedilen büyük önem diğer taraftan da etnik grupları asimile etme arzusu belirleyici olmuştur. Gökdağ'ın (2013: 2204) da üzerinde durduğu gibi bu asimilasyon politikası, Türklerde zamanla milli reaksiyonların biçimlenmesine zemin yaratacaktır.

Yukarıda kısaca değinilen tarihî arka planla 1979 yılında olağanüstü şartlarda işbaşına gelen İran İslam Cumhuriyeti'nde, her ne kadar nispi bir özgürlük ortamı görülse de çocuklara isim vermeye ilişkin kısıtlamalar hâlâ söz konusu olabilmekte ve konuya yaklaşımda Pehlevi Dönemi'nin tek tipçi bakışının izlerine rastlanmaktadır. Bu kısıtlamaların kanuni bir çerçevesi olmakla birlikte bazı durumlarda hukuken engel olmamasına ya da hukuki boşluk olmasına rağmen uygulamada kısıtlamalara şahit olunmaktadır. Bu çalışma, İran'da sayısal açıdan en kalabalık etnik grubu teşkil eden Türklerin çocuklarına ana dilinde isim vermesini konu edinmektedir. Ülkedeki etnik gruplar arasında Türklerin çalışmaya konu edilmesindeki sebep, ana dil bilinci ve Türkçe isim vermede Türklerin diğer gruplara göre daha hassas olması ve bu hassasiyeti zaman zaman kitlesel sokak gösterileri başta olmak üzere muhtelif yöntemlerle dışa vurmasıdır. Bu çalışmanın amacı, İran Türklerinin çocuklarına kanuni düzenlemeler karşısında Türkçe isim verme eğilimini açık kaynaklarda verilerin olduğu belli bir zaman aralığında incelemektir. Bu kapsamda ilk önce İran'da çocuklara isim vermeye ilişkin kanuni düzenlemeler hakkında bilgi verilmiş akabinde de İran Türklerinde¹, çocuklara Türkçe isim verme temayülünün neden yükseldiğinin üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda ise bu sosyal hareketin geleceğine ilişkin öngörude bulunulmuştur.

1. İran'da Çocuğa İsim Vermeye İlişkin Mevzuat

İran'da 1918'den beri doğum, ölüm ve verasete ilişkin kanuni işlemler, İçişleri Bakanlığına (Vezaret-i Kişver) bağlı Nüfus Kurumu (Sazman-ı Sebt-i Ahval-i Kişver) aracılığıyla yürütülmektedir. İl merkezlerinde müdürlüğü olan bu kurum, nüfus kaydına ilişkin bütün işlemleri yürütmekle mükelleftir (bk. Sazman-ı Sebt-i Ahval, Ehdafe ve Memuriyetha 1400). Doğal olarak Kurumun işlemlerine dair geniş bir yasal mevzuat bulunmaktadır ki bunlardan bir kısmı çocuklara isim vermeye yöneliktir. Ayrıca İran Medeni Kanunu'nun (Kanun-u Medeni) 997. maddesi, Nüfus Kanunu'nun 20. maddesi ve Nüfus Kurumu Yüksek Konseyinin (Şura-yi Ali-yi Sebt-i Ahval) yayımladığı İsim Yönetmeliği (Desturu'l-amel-i Nam), ülkede çocuklara isim vermeye ilişkin kanuni düzenlemelerdir.

İlk olarak İran Medeni Kanunu'nun 997. maddesi, soyadı verilmesine ilişkin bir çerçeve sunmaktadır. 1307 (1928) tarihli bu maddeye göre "Herkesin bir soyadı alması zorunludur ancak Nüfus Kurumu İdaresi tarafından nizamnameyle özel isimler [statüsüne] alınan isimlerin [soyadı] olarak alınması yasaktır." (Kanun-u Medeni 1395: 605). Soyadı alımına ilişkin bu genel ifadenin, zamanla isimleri de kapsayacak şekilde genişleyeceği yani isim seçimine de Kurum tarafından kısıtlama getirileceği görülecektir. Zira 1355 (1976) yılında kabul edilen Nüfus Kanunu'nda (Kanun-u Sebt-i Ahval) konu biraz daha ayrıntılandırılmıştır. Bu Kanun'un 20. maddesi şöyledir:

"İsim seçimi müracaat eden tarafa aittir, geleneksel olarak telakki edilen basit ya da birleşik (Muhammet Rıza, Seyit Muhammet Ali vb.) isimler seçilecektir. Unvan ve lakapların, müstehcen çağrışımında bulunan veyahut [çocuğun] cinsine uygun olamayan isimlerin seçimi yasaktır." (Kanun-u Medeni 1395: 599).

İslam Devrimi'nden sonra 1363 (1984) yılında ise adı geçen 20. maddeye altı fıkra eklenerek maddenin yeniden düzenlendiği görülmektedir. Söz konusu altı fıkra şunlardır:

Fıkra 1: İslami mukaddesatın zarar görmesine sebebiyet verecek ve ayrıca unvan ve lakapların, müstehcen çağrışımında bulunan veya [çocuğun] cinsine uygun olmayan isimlerin seçimi yasaktır.

Fıkra 2: Yasaklı isimlerin tespiti, Nüfus Kurumu Yüksek Şûrasının görevidir ve bu şûra, [yasaklı] isimleri belirledikten sonra Nüfus Kurumuna bildirir.

Fıkra 3: Anayasa'da tanımlanan dinî azınlıkların isim belirlemesi, kendi dil ve kültürlerine bağlıdır.

Fıkra 4: Anayasa'da tanımlanan dinî azınlıkların nüfus belgelerinde, [müracaat edenin] din bilgisine yer verilir.

Fıkra 5: Kendini seyyit olarak addetmeyen ya da seyyit olmadıkları şeri olarak ispatlanan kişiler haricinde anne veya babasının sicil kaydında seyyit oldukları zikredilen ve şeri olarak seyyit oldukları ispatlı olanların nüfus kayıtlarında seyyit oldukları yazılır.

Fıkra 6: Diğer dinlerden din-i mübin-i İslam'a dönenlerin isim ve soy isimlerinde yaptıkları değişiklikler nüfus kayıtlarına geçirilir (Sazman-ı Sebt-i Ahval 1400a).

Eklenen fıkralar da çocuğa isim koymaya ilişkin süreci tam anlamıyla açıklığa kavuşturmadığından Devrim'den sonra kurulduğu tahmin edilen bu Şûra, 1389 (2010) yılında nispeten ayrıntılı bir İsim Yönetmeliği (Desturu'l-amel-i Nam) yayımlamıştır. Bu Yönetmelik; isim seçimi, İsim Seçiminde Danışma Komitesinin (Komite-yi Meşveret-i Nam) teşkili, isim değişikliği, isimden hece-kelime düşümü, hatalı imlânın düzeltilmesi ve iş akışı olmak üzere altı başlıkla 33 maddeden oluşmaktadır. Yönetmelik'in isim seçimine ilişkin bölümü aşağıdaki gibidir:

1. Müracaat eden tarafın seçtiği isim, *İsim Sözlüğü*'nde veya Kurumun "Uygun İsimler Çizelgesinde" yer alıyorsa isim seçiminde herhangi bir engel yoktur.
2. Şayet ismin birinci maddede yer alan kaynaklarda bulunmaması durumunda; konu, ildeki İsim Seçiminde Danışma Komitesine havale edilir.
3. İldeki Komite, ikinci bölümde izah edilecek teşkil esaslarını dikkate alarak müracaat edenin talebini inceler ve görüşünü bildirir. Valilik, Komitenin görüşünü Nüfus Kurumuna ve başvuru yapan tarafa bildirmekle mükelleftir.
4. Nüfus Kurumu, ilin İsim Seçiminde Danışma Komitesinden gelen konuyla ilgilenir.
5. İncelemeye konu isme ilişkin son karar, Nüfus Kurumundaki Danışma Kurulunda değerlendirildikten sonra verilir ve akabinde Hukuk Müşavirliği tarafından bütün illerdeki nüfus müdürlüklerine uygulama bildirilir (bk. Sazman-ı Sebt-i Ahval 1389).

İşaret edilen mevzuatın çocuğa isim vermeye ilişkin ilgili bölümlerine bakıldığında, hukuki çerçevesinin net çizilmemesi ve ölçütlerin belirlenmesi; ebeveynlerle nüfus müdürlüklerini karşı karşıya getirmektedir. Nüfus Kurumunun sitesinde çevrim içi erişimi olan *İsim Sözlüğü*'nde (bk. Rahnama-yi Namgozini, 1402) yer almayan bir ismin çocuğa verilmek istenmesi durumunda; ebeveyn, öncelikle dilekçeyle zikredilen İsim Seçiminde Danışma Komitesine başvurmaktadır. Sorunun çözüm mercisi olan bu Komite; il nüfus müdürlüğünde çalışan iki uzman, bir avukat, yine nüfus müdürlüğünün dış ilişkiler memuruyla üç akademisyenden (Fars dili, Arap dili ve antik İran dilleri) oluşmaktadır. Akademisyenlerin alan dağılımının neye göre yapıldığına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Dolayısıyla Komitenin teşkiline bakıldığında, kapsayıcı olmadığı görülmektedir ki nihai kararın merkezî bir yaklaşımla Tahran Nüfus Kurumundaki komitede alınıyor oluşu da dikkat çekicidir.

Görünen o ki İran’da çocuğa isim vermede, Pehlevi Dönemi’nden günümüze uzanan ve çerçevesi muğlak kalmış birtakım kısıtlamalar bulunmaktadır. Bu durum ise ilden ile değişen tutarsız uygulamalara sebebiyet verebilmektedir. Ölçütlerin net olmaması, hangi ismin ne gerekçeyle sözlüğe alınıp alınmadığının açıklanmaması; etnik grupların çocuklara ana dilinde isim vermesinin önünün kapalı olduğunu düşündürmektedir. Ancak yetkililer isim seçiminde ayrımcılık ve ötekileştirme ekseninde bir engelleme politikası olmadığını bildirmektedir. Lakin çocuklarına ana dilinde isim veremeyen ebeveynlere dair haberler, gün geçtikçe sosyal medyayı daha çok meşgul eder hâle gelmektedir. Konuyla ilgili tartışmalara müdahil olan Tahran İl Nüfus Müdürü Seyit Ahmet Kışmı’nın, Kurumun kısıtlama getirme amacının, ülkenin kültürel köklerinin korunması ve yabancı unsur girişinin engellenmesi olduğunu söyleyerek “millî” ve “mezhebî” isim seçilmesi gerektiğine inandığını ifade etmesi (Ticaret-i Ferda 1392) manidardır.

Bilgin’in (2020: 180) açıkladığı üzere çocuklara koyulan isimler en başta bir bireyin kimliğinin tarif edilmesi demektir. Hem o bireyin kendisine hem de tüm topluma bir kimlik ilanıdır. Bu ilan çoğu zaman bir hafızanın, anlamlar sisteminin ve sembollerin dışavurumudur. Bu nedenle bireysel olmaktan çok toplumsal ve kolektif kimliklerle alakalı bir süreçtir. Bu sebeple isim konusunda İran’da yönetenler ile yönetilenler arasında mutabakata varılamamasının sebebi, her biri alt kimlikleri temsil eden ve zaman zaman ülkenin kolektif kimliğiyle uyumsuzluk içinde olan etnik grupların her birine göre millî ve mezhebî kavramına dair algının farklılaşabilmesidir. Özellikle “millî değerlere” ilişkin anlayışın bütün ülke genelinde tartışmasız bir şekilde aynı olduğunu söylemek zordur. Bilakis temel konularda ayrılıklar bile gözlemlenebilmektedir. Dolayısıyla anlaşılan o ki Tahran İl Müdürü’nün demecinde kastettiği, resmî söyleminin millî ve mezhebî algısıdır. Somut örnek vermek gerekirse bir İran Türkü’ne göre *Köroğlu* ya da *Korkut* ismi, millî telakki edilebilir. Bu yüzden bu kelimeler, isim ya da soy isim olarak seçilmek istenebilir. Fakat Kurumun sözlüğünde bu isimler yer almadığından bunları seçemeyecektir.

2. Türkçenin İran’da Dönüşen Statüsünün İsim Vermeye Yansıması

İran’da 2006’da yaşanan karikatür krizi, Azerbaycan Türklerinin ana dilleri üzerinden yapılan olumsuz bir çağrışıma kitlesel gösterilerle cevap verebileceğinin görülmesi bakımından modern İran tarihinde bir dönüm noktası sayılabilir. Bu gösteriler bir taraftan ana dili konusunda Azerbaycan Türklerinin toplumsal hassasiyetini gösterirken diğer taraftan bu grubun ana dili algısının değiştiğine de işaret etmektedir. Öyle ki Türkçe “saklanacak” bir “mahallî söyleyişin” ötesine çıkmış bir gurur kaynağına dönüşmüştür. Bu dönüşümün bir süreç içerisinde gerçekleşmesi doğaldır ve bu süreç, İran İslam Devrimi’nin bir getirisidir. Meseleye İran Anayasası’ndan başlamak doğru olur. Anayasanın 15. ve 19. maddeleri aşağıdaki gibidir:

Madde 15: İran toplumunun ortak dili ve yazısı Farsçadır. Resmî yazışmalar, belgeler ve ders kitapları bu dille kaleme alınmalıdır. Ancak etnik ve yerel dillerin basın-yayında kullanımı ve söz konusu dillerin okullarda Farsçanın yanında öğretilmesi serbesttir.

Madde 19: İran toplumunda her birey, hangi etnik gruptan olursa olsun kanun karşısında eşittir. Renk, dil, ırk vb. ayrıcalık sebebi değildir (İran Meclisi Araştırma Merkezi 2024).

Bu iki maddenin pratikteki uygulamasına ilişkin tartışmalar olsa da bunlar Türkçeye yönelik çalışmaların meşru dairesini oluşturmaktadır. Meşru dairenin genişliği de ayrı bir tartışma konusudur ancak gözlemlenebilir olan hâlihazırda İran’da Türkçe kamusal alanda sınırlı olmasına mukabil sosyokültürel alanda geniş bir şekilde varlık göstermektedir. Somut örnekler vermek gerekirse; Türkçenin konuşur sayısı giderek yükselmektedir, ülkedeki basılan Türkçe kitap sayısı hiç olmadığı kadar artmaktadır, Türkçe; konser,

tiyatro, oyun, müzikal, sinema filmi, içerik, radyo ve televizyon yayını, marka³ ve dükkân isimleri ve takip edilemeyecek kadar çok dijital içerik dolaşıma sokulmaktadır. Bunların dışında şehir kültürünün yanı sıra Sarpkaya (2022: 68) da İran'da, halk bilimine dönük üretimin de bölgedeki Türk varlığının kimlik ve kültür yaşamını güvence altına alma düşüncesini içerecek milliyetçi bir tutum sergilediğine değinmektedir. Bütün bunlar Türkçeye olumlu bir işlev kazandırması bakımından önemlidir. Kamusal ve sosyokültürel alandaki Türkçenin toplumsal statüsünün müspet yönde değişmekte olduğuna dair örnekleri arttırmak mümkündür. Bunun çocuklara isim verme eğilimine yansımaları, çok boyutlu bir toplumsal olgunun sadece bir görünümüdür.

Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki İran toplumunun Türk televizyon dizilerini yoğun bir şekilde izlemesi de Türkiye Türkçesinin kaynak dil konumunu pekiştirmektedir. Bu görüşü destekler nitelikte Kordi ve Beratçıyan (1393: 87) tarafından yapılan bir araştırmada, [Türk] televizyon dizilerinin seyredilmesiyle çocuklara verilen isim arasında anlamlı bir farklılığın bulunduğu saptanmıştır.⁴ Bu saptama, yazarların 2013-2017 yılları arasında başta başkent Tahran olmak üzere İran'ın muhtelif kentlerinde yaptığı gözlemlerle de örtüşmektedir. Bunu desteklemek adına İran Nüfus Kurumunun 2017 (Sazman-ı Sebt-i Ahval 1396) yılında açıkladığı isim verme sıklığına dair son verilerine bakılırsa ülke genelinde en çok verilen 50 isim arasında erkeklerde *Yaşın* (7.470) ve *Ayhan* (4.195); kızlarda ise *Aylin* (6.373), *Aynaz* (3.355) ve *Ayda* (3.115) isimleri görülmektedir. Dizilerin isim vermeye olan etkisine Türkiye'deki çalışmalarda da değinilmektedir. Nitekim Kızıloğlu (2021: 56) dizilerdeki ana karakter adlarının dizi izleyicileri tarafından gerçek hayatta birer kişi adı olarak tercih edilmesiyle kendini gösterdiğini, geleneksel adlar bir kenarda tutulursa son dönemde kullanılan Türk adlarının bir kısmının, bizzat televizyon dizilerinde duyulduktan sonra tercih edilir olduğunu ve hatta İran'da da görüldüğü gibi bu adların toplumun yeni doğmuş bireylerine verildiği gibi bazen de ad veya soyadı değiştirme şeklinde uygulandığı belirtmiştir. Başka araştırmacılar da (bk. Türktaş 2019: 41) dizilerin etkisi konusunda Kızıloğlu'nu teyit etmektedir. Bu çerçevede düşünüldüğünde, bir dil bariyeri olmaksızın Türk dizilerine erişen İran Türklerinin Türkiye Türkleriyle isim vermede benzer eğilimi sergilemesi şaşılabilecek bir sonuç değildir. Ancak üzerinde düşünülmesi gereken konu bu dizileri İran'daki Türk dilli olmayan gruplar da izlemekteyken isim verme eğiliminin Türklerde belirginleşmesidir. Bunun gerekçesine dair henüz bir tutum çalışması olmasa da İran Türklerinin, Türkiye'yle duygudaşlık ve öykünmede ülkedeki diğer gruplardan daha önde olduğu akla gelmektedir.

3. İran Türklerinde Çocuklara Türkçe İsim Verme Eğilimi

İran'da çocuklara isim verme meselesi gittikçe siyasileşen konulardan biridir. İl nüfus müdürlüklerinde, yasaklı isimler listesi bulunmamasına rağmen bazı isimlerin seçimine izin verilmemektedir. Bu uygulamanın, ülkedeki etnik grupların ana dillerinde isim seçmesinin önüne geçme maksadı taşıdığına dair yorumlar yapılmaktadır. Bu duruma karşı kayda değer direniş ise ülkedeki bütün etnik gruplar içerisinde Azerbaycan Türklerinden gelmektedir. Öyle ki Azerbaycan Türkleri hem ülkedeki etnik gruplar hem de diğer Türk dilli topluluklar arasında ana dili konusunda en talepkâr gruptur. Örneğin, Tebrizli yönetmen Muhammed Ali Muradi'nin "İsmim" adını taşıyan ve oğluna *Atakan* ismini veren bir ailenin yaşadığı sorunları anlattığı belgesel filmi, İran Kültür ve İslami İrşat Bakanlığının çekim izni olmaksızın çekilmiş; akabinde Türkiye'de bir yarışmaya katılmış ve ödül almıştır (TRT Avaz 2021).

Azerbaycan Türklerinde çocuklara Türkçe isim verme ısrarının altındaki sebep, bu grupta son yıllarda gittikçe yükselen milliyetçiliğinin toplumun farklı kesimlerinde yarattığı dışı vurumdur. Bazı kesimler milliyetçilik duygusunu; Tebriz merkezli spor kulübü

Traktörsazi [Traktör Fabrikası] Spor Kulübünün müsabakalarında stadyumda, kimileri sosyal medyada, bazıları basın-yayın sektöründe ve bir kısım insan da çocuklarına Türkçe isim vererek göstermektedir. Hatta çocuğu olmayan bireylerin kendi resmî isimlerini Türkçe isimlerle değiştirerek toplum içinde tanındığına da şahit olunabilmektedir. Başka bir ifadeyle çocuklara Türkçe isim vermenin popülerleşmesi, Azerbaycan Türklerinde yükselen yerel milliyetçiliğin kendini gösterdiği boyutlardan biridir. *Yaşar, Solmaz, Aydın, Ayda, Aysan, Afşın* gibi İran'da rayiç Türkçe isimlerin yanı sıra *Huntay, Altay, Artum, Yağmur, Yağış, Sevgi, Sevinç, Güneş, Irmak* gibi ülkede pek yaygın olmayan isimlere yöneliş de dikkat çekicidir. Bu kitle tarafından isim seçiminin bilinçli bir şekilde yapıldığına ve Türkiye Türkçesinin kültürel açıdan İran Türklerini besleyen bir kaynak niteliğine olduğuna işaretler.

Türklerin nüfus açısından çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde ise durum çok daha belirgindir. Çalışmaya örnek teşkil etmesi açısından Doğu Azerbaycan ilinin (il merkezi Tebriz) Nüfus Müdürlüğünün sitesindeki konuya dair son verilere ulaşılmıştır. Bu verilere göre 1389- 1399 (2010- 2020)⁵ yılları arasında Doğu Azerbaycan ilinde kızlara en çok verilen 45 Türkçe isim, Tablo 1'de gösterilmiştir. Araştırmaya örneklem olarak kız isimlerinin seçilmesinin sebebi erkek isimlerinde mezhebi eğilimim hâlâ oldukça belirgin olup kız isimlerinin araştırma açısından daha özgün bir örneklem sunmasıdır. Kız çocuklarına Türkçe isim vermenin erkek çocuklarına kıyasla neden daha yaygın görüldüğüne dair bir çalışmaya rastlanmadığından bu konuda her ne kadar fikir yürütmek (estetik kaygı, ev kadınlarının Türk dizilerini izleyen grubun en geniş kesimini oluşturması, moda ve modernleşmeye kadınların açık oluşu vb.) mümkün olsa da bunlar, kişisel yorumun ötesine geçemez.

Sıra	İsim	Adet
1	Aynaz	42.624
2	Ayda	36.911
3	Elnaz	25.641
4	Aysa	16.547
5	Selna (?)	16.394
6	Selin	15.260
7	Sevin	12.214
8	Aylar	11.870
9	Sevgil	10.580
10	Maral	10.093
11	Arta	10.004
12	Deniz	9.681
13	Elin	8.539
14	Elmira	7.949
15	Aysel	7.452

16	Ayla	6.877
17	Ana	5.399
18	Şaylın	4.498
19	Elsana	4.434
20	Nazlı	3.463
21	Nazila	3.246
22	Selda	2.996
23	Aynur	2.250
24	Pınar	1.944
25	Alma	1.789
26	Solmaz	1.693
27	Aydın	1.525
28	Mihrana	1.484
29	Ayma	1.366
30	Parla	1.357
31	Ayten	1.052
32	Aykan	846
33	Güneş	681
34	Aysuda	642
35	Ayna	606
36	Ayta	605
37	Sanay	597
38	Saray	530
39	Sevilay	378
40	Mahnı	337
41	Aypara	281
42	Sevinç	228
43	Gözel	109
44	Mihrtaş	96
45	Şelale	19

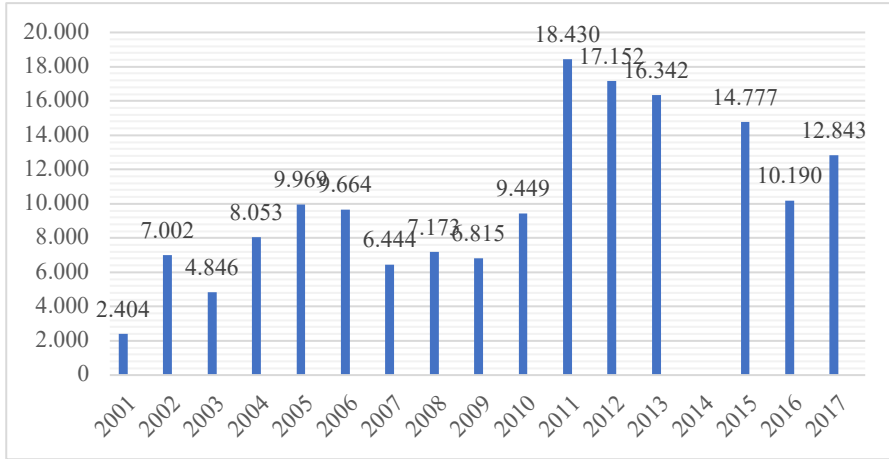
Tablo 1: 1389 -1399 (2010- 2020) Yılları Arasında Doğu Azerbaycan’da En Çok Verilen Türkçe Kız İsimleri (Kaynak: Sazman-ı Sebt-i Ahval-i Kişver İdare-yi Küll-i Sebt-i Ahval-i Azerbaycan-ı Şarki 1400).

Tablo 1 incelendiğinde *Selda, Elmira, Saray, Şelale, Nazila* ve *Dilara* gibi etimolojik olarak Türkçe olmayan ya da Türkçe olup olmadığı şüpheli olan ancak Azerbaycan Türkleriyle özdeşleşen bazı kelimelerin, Doğu Azerbaycan ili Nüfus Müdürlüğü tarafından Türkçe başlığında verildiği ayrıca *Deniz, Pınar, Aynur, Ayten, Güneş, Sevinç* vb. isimlerin ise Türkiye Türkçesinden mülhem olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda 2020’den günümüze ilişkin veri bulunmadığından geçtiğimiz yıllara dair yorum yapılamamaktadır ancak Türkçe isim verme eğiliminin ülke genelinde ve Türklerin çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde artarak devam ettiği öngörülmektedir. Zira bir fenomen olarak Türkçe isim vermenin, Azerbaycan Türklerinde bir anda ortaya çıkmadığı; zaman içinde dönemin sosyokültürel hadiselerine paralel bir şekilde seyir takip ettiği düşünülmektedir.

Tablo 1’deki isimleri Azerbaycan Cumhuriyeti’ndeki kız isimleriyle karşılaştırmak bazı yorumlarda bulunmaya olanak sağlamaktadır. Nitekim İran’daki Azerbaycan Türkleriyle Azerbaycan Cumhuriyeti’ndeki Türkler aynı soy, dil ve mezhebî paylaşmakta olup bu iki toplum 1813 Gülistan Antlaşmasıyla birbirinden siyasi olarak ayrılmıştır. Ancak kültürel birlikteliğin hâlâ büyük oranda devam ettiği söylenebilir. Ayrıca İran’daki Azerbaycan Türkleri; Türkiye’yi takip ettikleri kadar Azerbaycan’ı da siyasi, ekonomik, kültürel vb. açılardan takip etmektedir. Dolayısıyla İran’daki Türkçe isimlendirme tercihinde Azerbaycan’dan etkilenmeyi de düşünmek gerekir ancak bu varsayımın doğrulanması için çocuklarına Türkçe isim veren hedef kitleyle odak görüşmesine ihtiyaç vardır. Yine de konuya dair tespitlerde bulunabilmek adına Tablo 1 göz önünde bulundurularak Azerbaycan Cumhuriyeti Adliye Bakanlığı İsimler İstatistiğine (2024) bakılmıştır. Söz konusu kaynakta ise 2017-2023 yılları arasında ülkede en çok verilen 100 kız ismi, isimlerin köken bilgisi olmaksızın paylaşılmıştır. Adı geçen istatistiğe, Tablo 1’de veri barından 2017 ile 2020 yıllarını kapsayacak şekilde göz atıldığında aşağıdaki yorumlar yapılabilir:

- Tablo 1’de görülen *Deniz, Damla, Ayla, Sevinç, Güneş* ve *Sevgi* isimleri Azerbaycan Cumhuriyeti’nde de en çok tercih edilen 45 isim arasındadır.
- Tablo 1’de görülen Farsça isim köküne Türkçe ek gelmesiyle oluşan “Nazlı” ismi Azerbaycan Cumhuriyeti’nde de en çok tercih edilen 45 isim arasındadır.
- *Maral, Elmira, Aynur* gibi Azerbaycan Türkçesine özgü olan isimler hem İran’da hem de Azerbaycan’da kızlara en çok verilen isimler arasındadır.

İran’da Türkçe isim verme eğilimini en net olarak ortaya koyan İran Nüfus Kurumunun 1380- 1396 (2001-2017) yılları arasındaki ülke geneline ait verileridir. Kurumun en çok tercih edilen 50 ismi, düzensiz olarak yayımladığı istatistiklere dayanarak kızlara Türkçe isim vermeye ilişkin eğilim, araştırmacı tarafından Grafik 1’de ortaya konulmuştur.

Grafik 1: İran’da Kız Çocuklarına Türkçe İsim Verme Eğilimi⁶ (Kaynak: Sazman-ı Sebt-i Ahval, 1400b).

Grafik 1’e bakıldığında, eldeki verilere göre her yıl, Türkçe isimlerin İran’da en çok tercih edilen 50 kız isminin arasına girdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra dalgalanma olmakla birlikte Türkçe kız ismi vermenin artış eğiliminde olduğu söylenebilir. Her ne kadar veri bulunmasa da 2018-2021 yılları arasında da bu eğilimin devam ettiği tahmin edilmektedir. 2011-2013 yılları arasında kızlara Türkçe isim vermenin zirve yapmasına dair tahminlerde bulunulabilir. Mesela 2011-2013 yıllarındaki zirveden sonra yaşanan düşüşte, 2011 yılından itibaren bilhassa Suriye meselesi sebebiyle olumsuz seyreden Türkiye-İran siyasi ilişkileri İran kamuoyuna tesir etmiş ya da 2016 yılında Türkiye’de yaşanan darbe girişiminin yarattığı olumsuz algıdan hedef kitle etkilenmiş olabilir. Azerbaycan Türkleri arasında Türkiye’ye dair müspet algı yükseldikçe daha akademik bir ifadeyle Türkiye’nin yumuşak gücü (soft power) arttıkça bu grubun kimlik bilincinin de pekiştiği (pozitif korelasyon), bunun da isim verme eğilimine yansıdığı öne sürülebilir. Ancak bu savı temellendirmek için ciddi bir saha çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus; *Huntay, Oktay, Altay, Hakan, Han, Ayhan, Oğuz* ve *Atakan* gibi erkek isimlendirmeleri, ontolojik bir kopuşa göndermede bulunmaktadır. Biraz daha açmak gerekirse *Şahname*’den (*Feridun, Rüstem, Hüsrev, Sam, Kave, Sudabe, Menije* vb.) isim seçmenin geleneksel bir şekilde yaygın olduğu İran’da; etnik bir grubun, İranlı üst kimliğinin ortak tarih anlatısından uzaklaşarak kökleri geçmişin derinliklerinden gelen alternatif bir kimlik ve tarih anlatısına yönelişini göstermektedir. Dolayısıyla bazı isimlerin seçimi bir anlamda İranlı kimliğine meydan okuma, İranlıların Aryan kökenli olduklarına dair resmî tarih kabulünü reddetme girişimi olarak okunabilir. Tutucu grup ve kişilerin hoşuna gitmeyen esasen bu girişimdir. Her ne kadar Azerbaycan Türklerinde Türkçe isim koyma isteği hâlihazırda geniş kitleleri kapsayacak şekilde çok yaygın değilse de verilere bakıldığında yükseliş eğilimindedir. Çocuk sahibi olanların çoğunlukla gençler olduğu düşünüldüğünde, bu eğilimin 10-20 yıl arası sürmesi durumunda kitleleşme meydana gelebilir.

Konuya diğer tarafından bakıldığında ise Azerbaycan Türklerinin isim vermede önünün tamamen açılması, İran’daki diğer etnik gruplara örnek teşkil edebilir. Böylelikle İran’daki etnik gruplar ile İranlı kimliğinin en önemli bileşeni olan ortak dil Farsça ara-

sındaki bağ zedelenebilir. Bunun bir sonucu olarak çok dilli ve kültürlü bir ülke görünümünde olan İran'da zamanla İslam dininden ve Fars kültüründen gelen isimler, yerel isimlerle yer değiştirebilir ki bu da pek de istendik bir durum değildir.

Bu iddiayı destekleyecek farklı etnik gruplar örneklemine akademik çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Kürtlerin nüfus yoğunluğunda çoğunluğu oluşturduğu Mahabad'da yapılan bir araştırmada; Ebedi, 1382 (2003) yılında ebeveynlerin çocuklara mahalli dilde isim verme eğiliminin başladığına işaret etmiş; bu çalışmadan 15 yıl sonra aynı bölgeyi yine isim verme eğilimi açısından çalışan Zendi ve Mirmükerrî (1396: 10), mahalli dildeki isimlerin bölgede tedricen artış kaydettiğini ve kendi çalışma grubu içerisindeki isimlerin %21,11'ini Kürtçe isimlerin oluşturduğunu saptamıştır. Dolayısıyla Türklere isim sadece verme konusunda değil; ana dil konusunda kanunen verilecek her hakkın, ülkedeki diğer etnik gruplara emsal oluşturması muhtemeldir. Bu yüzden ana diline ilişkin hak ve hürriyetlerde Türkler; her ne kadar diğer etnik gruplarla karşılaştırılamayacak kadar rahatlırsa da fiilî durum, hukuki zeminden yoksundur. Türkçe isimlerin kontrollü bir şekilde önünün açıldığı uygulamadaki rahatlığın ise müesses nizamın, Türkleri merkezden tamamen uzaklaştırmama, merkez ile bütünleşmiş Türklerdeki duygusal bağlara zarar vermeme siyasetinden kaynaklandığı sanılmaktadır. Zira Tahran yönetiminin kontrollü bir rahatlama-kısıtlama uyguladığı anlaşılmaktadır. Türkçe isimlerin Pehlevî yönetimindeki gibi tamamen reddedilmesi mümkün değildir. Zira Türkler ve Türkçe, tarihten günümüze İran'ın bir gerçeğidir. Bu gerçeklik, pek çok alanda olduğu gibi dile ve isimlere de yansımıştır. Sadece bir örnek vermek gerekirse Recep-zade (1378: 76), İran'daki isimlere ilişkin yaptığı onomastik tasnifte; Batı dilleri, İslam öncesi Farsça, İslam sonrası Farsça, Nötr Farsça, İmamlar ve Peygamberler, İmamzadeler, Allah'ın sıfatları, Sahabeler, Kur'an ve Nötr Arapçadan gelenler ve son olarak Türkçe kelimeler olmak üzere 11 tip tespit etmiştir. Bu çalışma, Türkçe isimlerin İran kültürünün önemli bir rengi olduğunu ortaya koymaktadır.

Bununla beraber ebeveynlerin Türkçe isim seçimleri tamamen serbest bırakılmamakta; deyim yerindeyse Nüfus Kurumunun filtresine takılmaktadır. Buradaki yaklaşımın, İran Azerbaycanı'nda rayiç olan isimlerin serbest bırakılması bununla beraber Türkiye Türkçesinden ve Kuzey Azerbaycan Türkçesinden gelecek isimlerin engellenmesi olduğu düşünülmektedir. Lakin bu engellemenin ebeveynleri caydırmaya yetmediğini ve ihtilafli isimler sebebiyle nüfus müdürlüğünün yıllarca kapılarını aşındıran ailelerin olduğunu kaydetmek gerekir. Bu barışçıl direniş, şimdilik ebeveynlerin Nüfus Kurumunun sözlüğünden bir isim seçmesiyle sonuçlanmaktadır. Ancak bu çekişmeli süreç, bir mağduriyet de yaratmaktadır. Resmî adıyla sosyal adı farklılaşan bireylerin sayısı artış kaydetmektedir. Dahası isim ihtilafı sebebiyle kimlik edinemeyen çocuklar, başta sağlık hakkı olmak üzere çeşitli hak mahrumiyetlerine uğrayabilmektedir. Bunun dışında kimlikteki isimle ailesinin çocuğa seslendiği isim arasında farklılık bulunması da ileriye dönük psikolojik sorunlar yaratma ihtimali taşımaktadır.

Bu noktada akla şöyle bir soru gelmektedir: Azerbaycan Türklerinin, Türkçe ve Azerbaycan Türkçesinde (ana dilinde) isim verme isteği önümüzdeki süreçte devam edecek midir? İran'da Türk kimliği güçlendikçe Türkçe isim verme isteği de devam edecek hatta belirginleşecektir, denebilir. Çünkü yerel kimlikler İran'da gittikçe güçlenmekte kamusal alanda kendini eskiye nazaran daha çok göstermektedir. Dolayısıyla dinî kimlikten yerel kimliğe geçiş süreci tecrübe edildikçe sosyopolitik bir tercih olarak çocuğa isim vermede Türkçe eğilim sürecektir.

Gerçekten de Azerbaycan Türklerinde özellikle 35 yaş ve altı genç nesilde kendinden önceki kuşaklara göre Türklük bilincinin daha belirgin olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla bu nesilde çocuklara ana dilinde isim verme eğiliminin süreceği, Nüfus Kurumunun envanterinde olmayan Türkçe isimlerin seçiminin de sivil bir itaatsizlik örneği olarak devam edeceği öngörülebilir. Zamanla envantere dâhil olan Türkçe isimlerinde sayısında artış yaşanacağı beklenebilir.⁸ İsim konusu gündeme geldikçe resmî adını Türkçe bir isimle sosyal hayatta değiştirme arzusu taşıyan gençlerin de cesaretleneceği tahmin edilebilir. Dolayısıyla bu eğilim, büyük ihtimalle sosyal ağlara önümüzdeki günlerde de yansacaktır.

Sonuç

Genel olarak İran toplumunun dinî-mezhebî isimlerden mahallî-millî isimlere doğru bir geçiş yaşadığı söylenebilir. Nitekim Necati Hüseyini ve Afşar (1388: 156), İran-Irak Savaşı'ndan sonra İran toplumunun çocuklarını isimlendirmede İslami isimlerden uzaklaşarak İrani (Farsça, Kürtçe, Gilekçe) ve hatta Batı dillerinden isimlere kaydığını Tahran örnekleminden hareketle öne sürmektedir. Bu geçişte, kuşkusuz modernleşmenin zemin hazırladığı toplumsal dönüşüm ve bu dönüşümün beraberinde getirdiği değer algısındaki değişim etkilidir. Öyle ki Devrim'den sonra İran'da şehirleşme artmış, yeni teknolojik ürünlerin ülkeye girişi hızlanarak devam etmiş, ekonomik büyüme sürdürülmüş, kentli orta sınıf İran tarihinde olmadığı şekilde genişlemiş, genç nüfus çoğalmış, ulaşım ve iletişim imkânları hızlanmış ve çeşitlenmiş; kısacası modernizm, İran toplumunu kuşatmıştır. Modern kent hayatı, geleneksel değerleri değiştirdiği gibi yeni değerler de getirmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde isim verme eğilimindeki değişim, toplumsal hayattaki değişimin bir yansıması gibidir. Her kültürel davranış gibi isim verme de kitle psikolojisini yansıtır. Nesillerin isim vermede davranış değişikliği, kuşaklar arası değer yargılarındaki farkı gösterir ve zamanın ruhunu aktarır. Çocuğa isim verme; özelde bireyin, genelde ise toplumun belli bir zaman dilimindeki bilinçaltını anlatabilir. Halili (1388: 67), bu konuda İran özelinde iyi bir örnek vermektedir:

“İki dinî ismin terkibi olan *Muhammet Rıza*, son 40 yıl boyunca genellikle İran genelinde dünyaya gelen çocukların %2-3'üne verilen bir isimdir. 1979-1980 yıllarında Devrim heyecanının zirvede olduğu bir dönemde, bu isim pek ilgi görmeyerek İran tarihinde ilk defa %2'nin altına düşmüştür. Bu durum yıllarca sürmüş, 1994'te ülkedeki siyasi atmosferin değişimiyle beraber Muhammet Rıza ismi artık Devrik Şah'ı hatırlatmaz olmuş ve yeniden %2 ve üstü seviyeye çıkarak normal seyrini almıştır.”

Rızahani'nin de (1392) yazdığı üzere her dönemin popüler isimleri, nesillerin sosyolojik değişimini anlattığından bu doğal akışı değiştirmek mümkün ve lüzumlu değildir. Modern İran tarihindeki gelgitler ve kolektif hafızada iz bırakan hadiseler, toplumu derinden etkilediğinden isimlendirme tercihleri de bundan payına düşeni alacaktır. İran'daki birçok toplumsal meselede görüldüğü gibi yönetilen ile yöneten arasındaki anlaşmazlık, isim tercihinde de kendini göstermektedir. Merkezî şehirlerdeki orta ve üst düzey kesimler “İrani-yi asil” ve “modern” diye tavsif edilen isimlere, ana dili Farsça olmayan etnik grupların yaşadığı çevre illerdeki kesimler ise “yerel” isimlere yönelmiştir. Bütün karşı koyuşlara rağmen sekülerizmin arttığı ve yerel kimliklerin yükselişte olduğu İran'daki bu durumun, kısa ve orta vadede devam edeceği varsayılmaktadır. Dolayısıyla *siyaset-hukuk-beğeni* üçgenine şekillenen isim meselesi, sadece Azerbaycan Türklerinin değil; bütün ülkenin gündeminde kalacaktır.

Azerbaycan Türklerindeki itaatsizliğin ve zorlamanın kitleleşip kitleleşmeyeceği ise zamanla görülecektir. Thoreau ve Gandhi'ye göre (2021: 90) sivil itaatsizlik mefhumu,

gayriahlaki kanuna direnmeyi ve direnişin diğer bir ifadeyle söz konusu kanuna muhalefetin sivil yani şiddet dışı bir tarza da sahip olmasıdır. Bu eylemlere katılan şahıslar, ahlak dışı telakki ettikleri kanunları sivil olarak ihlal ederek kanuni müeyyideleri kabullenmiş olur. Bu doğrultuda bakıldığında, sayısı 30 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilen İran Türklerinden gün geçtikçe artan bir kısmı, çocuklarına isim verirken cari mevzuatı ısrarla ihlal etmekte ve bunun müeyyideleriyle yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla “ahlak dışı” bulunan çocuklara isim vermedeki kısıtlamaya karşın sivil bir itaatsizlik gerçekleştirilmektedirler ve bu hadise, kamuoyu nezdinde ve sosyal medyada daha görünür hâle gelmektedir. Lakin henüz kitleselleşme ve diğer etnik gruplara “modelleşme” aşamasında görünmemektedir. Bu durumu gözlemleyebilmek için gelecek 10-20 yıl arasında, veri açıklama konusunda cimri davranan İran kurumlarının yayınlayacağı güncel verileri ve ülkedeki sosyopolitik eğilimleri dikkatle incelemek gereklidir.

Bu araştırmayla İran Nüfus Kurumunun paylaştığı 2001-2017 yılları arasındaki istatistiklere bakılarak söz konusu yıllar arasında İran’daki kız çocuklarına Türkçe isim verme eğilimin belirginleştiği saptanmıştır. Bu eğilimin, biri İran’ın iç diğeri ise dış dinamiğinden olmak üzere iki faktörden kaynaklandığı düşünülmektedir. 1979 İslam Devrimi’nden sonra ülkedeki yaşanan görece özgürlük ortamının yarattığı zeminde yükselen milliyetçilik iç dinamiktir. İran Türklerinin gündelik bir rutinine dönüşen Türk dizilerinin yarattığı örtük etkinin isim tercihlerine yansımaları ise dış dinamik olarak yorumlanabilir. Türk dizilerinin yanına belki sosyal medya uygulamaları üzerinden Türkçe sayfa ve içerik üreticilerinin takip edilmesini de eklemek akla gelse de İran Türkleri özelinde sosyal medya uygulamalarını kullanımıyla tüketim veya tercih alışkanlıkları arasındaki ilişkiye dair bir çalışmaya ulaşılammıştır. Bununla beraber Türkiye Türkçesinden aktarımların en çok tercih edilen isimler arasında kendini göstermesi ikinci dinamiğin etkisini teyit eder niteliktedir. Yine Türkiye-İran arasındaki siyasi ilişkilerin seyriyle Türkiye’deki iç politik gelişmelerin isim verme eğilimine yansıdığı yorumu yapılabilir. Azerbaycan Cumhuriyeti’nde kız çok çocuklarına sık verilen isimlerle İran’dakilerin benzeştiğini de kaydetmek gerekir. Son olarak araştırma bulgusu ve saha gözlemleri ışığında İran Türklerinde çocuklara Türkçe isim verme eğilimin kısa vadede devam edeceği öne sürülebilir.

NOTLAR

1. Araştırma kapsamında elde edilen verilerden İran Türklerini oluşturan gruplar arasında hangisine ait olduğu tespit edilemediğinden çalışmada genel kitle kastedildiğinde; Azerbaycan Türkü, Türkmen, Kaşgay vb. ifadeler yerine geneli kapsayacak şekilde İran Türkü ibaresi bilinçli olarak tercih edilmiştir. Fars kökenli olanların Türkçe isim almadığı var sayılmıştır.
2. Bir su markasının adının “akar” çikolata markasının ise “yiyelim” oluşu dikkate değerdir. Markayı isimlendirme ticari bir davranış olup Türkçenin bu konuda çekici bulunması önemlidir.
3. Yeri gelmişken Türk dizilerinin etkisiyle sadece Türkçe isimlerin değil; Esra, Hülya, Metin, Yasemin gibi Türkçe kökenli olmayan isimlerin de çocuklara verilmesinde artış yaşandığı söylenebilir. Türk dizi ve filmlerinin genelde İran toplumu özelde ise İran Türklerine yarattığı etkinin somut göstergeleri ayrıca araştırma mayaya değer bir konudur. Çocuklara isim tercihi bu göstergelerden yalnızca biridir.
4. 2020 yılından günümüze kadar geçen süre zarfında ilgililer tarafından isim istatistiklerine dair herhangi bir veri, bu araştırmanın kaleme alındığı 2024 yılı itibarıyla henüz açıklanmamıştır.
5. Kaynakta, 2014 yılına ilişkin veri bulunmamaktadır.
6. Nüfus Kurumunun envanterindeki Türkçe isimler ayrıca bir araştırma konusu olup yapılacak taramayla bölgesel Türkçe isimler ile Türkiye Türkçesinden kopyalanan isimlerin ayrımı yapılabilir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Bilgin, Oğuzhan. "Kültürel Yabancılaşma Bağlamında Türkiye'de İsim Verme Pratiklerinin Değişimi ve Popüler İler Kültür Figürleri". *Millî Folklor* 125 (Bahar 2020): 177-187.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Adliye Bakanlığı. "Adlar Üzre Statistika". (2014). Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2024. <https://exidmet.justice.gov.az:8284/VVA/NameStatisticsYear#>
- Ebedi, Abbas. "Tahvil-i Namgozari-yi Kudekan der Meyan-ı 4 Guruh-ı Kavmi-yi İran (Beluç, Türkmen, Kürt ve Arap)". Tahrân: Muavenet-i Pejuheşi-yi Vezaret-i Ferheng ve İrşad-ı İslâmî, 1382.
- Ehdaf ve Memuriyetha. "Sazman-ı Sebt-i Ahval". (1400). Erişim Tarihi: 01 Eylül 2023. <https://www.sabteahval.ir/default.aspx?tabid=52>
- Gökdağ, Bilgehan Atsız. "İran Türkleri". *Yeni Türkiye* 54 (2013): 2203-2213.
- Halili, Mehdi. *Razha-yi Namgozari-yi İrani*. Tahrân: Neşriyat-ı Şelak, 1388.
- IBNA. "Asr-ı Hükümet-i Pehlevî Uvc-u Nasyonalizm-i İrani Bud". (1399). Erişim Tarihi: 01 Eylül 2023. <https://www.ibna.ir/fa/longint/303972>
- İran Meclis Araştırma Merkezi. "İran İslam Cumhuriyeti Anayasası". (2024). Erişim Tarihi: 31 Mart 2024. https://rc.majlis.ir/fa/content/iran_constitution
- Kanun-u Medenî. *Bünyad-ı Hukuk-u Mizan*. Tahrân, 1395.
- Kızıloğlu, Müjdat. "Türklerin Ad Verme Kültüründe Ad Verici Profili". *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7 (2021): 45-64.
- Kordi, Nahid ve Beratçıyan, Tahir. "Pahş-ı Serialha-yi Televizyonu-yi Mahvere-yi ve Ferheng-i Namgozari-yi Merdum". *Resane*, 26(1) (1393): 73-90.
- Necati Hüseyini, Seyid Mahmud ve Afşar, Sümeyye. "Tahvil-i Namgozari-yi Ferzandan-ı der Şehr-i Tahrân". *Pejuheş-i Cevanan Ferheng ve Camia*, Payız u Zemistan 3 (1388): 141-158.
- Rahnema-yi Namgozini. "Sazman-ı Sebt-i Ahval". (1402). Erişim Tarihi: 03 Eylül 2023. <https://www.sabteahval.ir/Default.aspx?tabid=65>
- Ramazani, İreç ve Kemangeri, Ümmülgülüm. *Ferhang-i Namgozari der Dovre-yi Rıza Şah*. Gülistan: Kalem-i Sahrâ, 1399.
- Recepzade, Ahmed. *Tahlil-i İctima-yi Namgozari* (Çab-ı Evvel). Tahrân: İntişarat-ı Reveş, 1378.
- Rızahani, Hodadad "Namgozari der İran: Ez Siyaset ta Selike". (1392). Erişim Tarihi: 08 Eylül 2023. https://www.bbc.com/persian/blogs/2014/01/140129_144_nazeran_iran_names
- Sarpkaya, Seçkin. "İran Türklerinin Halk Bilimi Çalışmalarında İdeolojik Tutumlar". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 22(1) (2022): 55-71.
- Sazman-ı Sebt-i Ahval. "Desturu'l-amel-i Nam". (1389). Erişim Tarihi: 03 Eylül 2023. <https://www.sabteahval.ir/shora/module/News/Shownews/page-3964/index.aspx?NewsId=540>
- Sazman-ı Sebt-i Ahval. "Feravani-yi Namgozari". (1396). Erişim Tarihi: 14 Ocak 2022. <https://www.sabteahval.ir/Upload/Modules/Contents/asset101/name/dp1396.htm>
- Sazman-ı Sebt-i Ahval. "Fasl-ı Sevvom: Sebt-i Veladet". (1400a). Erişim Tarihi: 03 Mart 2022. <https://www.sabteahval.ir/Default.aspx?tabid=163>
- Sazman-ı Sebt-i Ahval. "Feravani-yi Namgozari". (1400b). Erişim Tarihi: 11 Ocak 2022. <https://www.sabteahval.ir/dtfe/default.aspx?tabid=1383>
- Sazman-ı Sebt-i Ahval-i Kişver İdare-yi Küll-i Sebt-i Ahval-i Azerbaycan-ı Şarki. "Namgozari-yi Esami-yi Türki der Sebt-i Ahval". (1400). Erişim Tarihi: 08 Ocak 2023. <https://tinyurl.com/munhdhtc>
- Thoreau, Henry David ve Gandhi, Mahatma. *Sivil İtaatsızlık ve Pasif Direniş* (4. Basım). İstanbul: Vadi Yayınevi, 2021.
- Ticaret-i Ferda. "Der Mevared-i Nadir Muhalefet Mikonim". (1392). Erişim Tarihi: 03 Mart 2022. <https://www.tejaratefarda.com/fa/tiny/news-16496>
- TRT Avaz. "9. Uluslararası İpekyolu Film Ödülleri Sahiplerini Buldu". (2021). Erişim Tarihi: 04 Eylül 2023. <https://tinyurl.com/v6sutywa>
- Türktaş, Mevlüt Metin. "Türklerde Ad Verme ile İlgili Bazı Tespitler". *TÜRKÜ Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 7(17), (2020): 34-44.
- Zendi, Behmen ve Mirmükerrî, Menije. "Revend-i Namhgozari-yi Ferzandan-ı der Şehr-i Mahabad ez Didgah-ı Zebanşinasi-yi İctimai". *Faslname-yi Mûtaalat-ı Zebanha ve Guyeşa-yi Garb-ı İran Daneşgde-yi Edebiyat ve Ulum-u İnsani-yi* 5(19) (1396): 1-18.